

УДК: 82

AKYÜZ Murat

Öğretim görevlisi, Doktor
Nile University of Nigeria
e-mail: akyuz.murat@gmail.com

TÜRKHAN İbrahim

Kasım Tınıstanov Devlet Üniversitesi
Kırgız Dili-Edebiyatı ve Manas Bölümü
Master Öğrencisi
e-mail: ibiray@hotmail.com

XIX. YÜZYIL BAŞINDAN XX. YÜZYIL BAŞINA KADAR OLAN DÖNEMDE BUHÂRÂ HANLIĞI'INDA YAZILAN ŞAİR TEZKİRELERİ

Buhara Hanlığı, Orta Asya'da kurulmuş olan en önemli devletlerden birisidir. Bu devlet sınırları içinde birçok şair ve edip yaşamış ve bu kişiler şiirler ve edebi eserler kaleme almışlardır. Buhara Hanlığı sınırları içinde yaşamış olan şairleri ve şiirlerini konu edinen birçok şair tezkiresi hazırlanmıştır. Bu hanlık sınırları içinde yaşayan Türk, Tacik ve diğer milletlere mensup şairleri konu edinen bu tezkirelerin hepsi Farsça olarak yazılmıştır. Ancak tezkireler Farsça olarak yazılmış olsa da ihtiva konu edindikleri Türk şairleri yönüyle de Türk edebiyatı için vazgeçilmez bilgi kaynakları konumundadırlar.

Bu çalışmamızda ülkemizde üzerinde çok fazla çalışma yapılmamış olan XIX. yüzyıl başından XX. yüzyıl başına kadar olan dönemde Buhârâ Hanlığı'nda yazılan şair tezkireleri ele alınarak haklarında bilgiler verilerek araştırmacıların ilgisine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Buhara Hanlığı Tezkireleri, şair tezkireleri, Buhara, Orta Asya Tezkireleri

GİRİŞ

Özbeklerin parçalanması sonrasında XV. Asrın ilk yıllarında bağımsızlığını ilan eden Buhara Hanlığı, Türkistan'daki hanlıkların en eskisi ve en köklü olanı konumundadır. Zarafşan Irmağının aşağı havzasındaki büyük vahada 1500'lü yıllardan itibaren hüküm süren Buhârâ Hanlığı Özbeklerin devamı mahiyetindedir. (Sel, 2011; 5) Buhârâ Hanlığı döneminde Türkçe ve Farsça şiirler yazan birçok şair yetişmiş ve bu şairleri konu edinen birçok şair tezkiresi kaleme alınmıştır. Ancak yazılmış olan bu şair tezkireleri Türkçe şiir yazan şairler hakkında da bilgiler vermiş olmalarına rağmen hepsi Farsça olarak kaleme alınmıştır. (Akyüz, 2015; 48-49) Bu çalışmamızda Türk ve Fars edebiyatları için oldukça önemli olan Buhârâ Hanlığı sınırları içinde XIX. yüzyıl başından XX. yüzyıl başına kadar olan dönemde buhârâ hanlığı'nda yazılan şair tezkireleri ele alınarak tanıtılmıştır.

XIX. YÜZYIL BAŞINDAN XX. YÜZYIL BAŞINA KADAR OLAN DÖNEMDE BUHÂRÂ HANLIĞI'INDA YAZILAN ŞAİR TEZKİRELERİ

XIX. yüzyıldan ve XX. yüzyılın başlarına kadar olan sürede Buhârâ Hanlığı'nda yedi tane şair tezkiresi kaleme alınmıştır. Bu tezkireler hakkındaki bilgiler aşağıdaki gibidir.

1. Tezkiretü'l-Fûzelâ (Tezkire-i Şu'ara-i Hâcî A'zîm Şera'yî): Hâcî A'zîm Şera'yî Buhârî tarafından 1895 [1313 h.] yılında yazılmıştır. (Ma'ânî, 316)

Şera'yî Buhârî Peşaver'de dünyaya gelmiş olup iyi bir eğitim almıştır. Hadis, fıkıh, usul, sarf, nahiv, hesap, geometri, matematik alanlarında kendini yetiştirmiştir. Sadreddîn A'ynî Semerkandî müellif için: "Tarih, lügat, başkalarının hal ve ahvalini tasvir etmede bilgiliydi." Demektedir. Müellif ilim öğrenmek için Hindistan'a gitmiş, ömrünün sonlarına doğru Buhârâ'ya geri dönmüştür. Buhârâ'da değişik medreselerde ders vermiş ve Buhârâ'nın bazı kasaba ve ilçelerinde idarecilik yapmış ve 1895 [1313 h.] yılında vefat etmiştir. (Enûşe, 553-554)

Şera'yî Buhârî şair bir kişi olup önceleri "Sâmî" mahlasını kullanmıştır. Ancak orada Mîrzâ A'zîm Bûstânî -ki daha önce Himmet kelimesini mahlas olarak kullanmıştır- Bûstânî kelimesini

mahlas olarak kullanmaya başlayınca, arkadaşı olan Ahmed Dâniş ile istişare ederek Himmet kelimesini mahlas edinmiştir. (Enûşe, 553-554)

Şera'yî Buhârî'nin *Tezkiretü'l-Füzelâ* adlı şair tezkiresi Tezkire-i Şu'ara-i Hâcî A'zîm Şerai adı ile bilinmekte olup aslında tamamlanmamış bir eserdir. Tezkirede müellifin çağdaşı olan şairleri eserine almıştır. Müellif ele aldığı şairler hakkında özellikle Dâniş, Şâhin, Vâzih ve Sevdâ hakkında kendi zamanında yazılan diğer tezkirelerden daha fazla bilgi vermiştir. Sadreddîn A'ynî Semerkandî "*Numûne-i Edebiyat-ı Tacik*" adlı eserinde Ahmed Dâniş hakkındaki bilgiler için bu kitaptan faydalanmıştır.

Bu tezkirenin el yazma nüshası Özbekistan Cumhuriyeti İlimler Akademisi Doğu El yazmaları Bölümü Kütüphanesi'nde 3396/3 kayıt numarası ile bulunmaktadır (Enûşe, 553-554).

2. Tezkire-i Şu'ara-i Haşmet (Tezkire-i Şu'ara-i Mîr Sâdik Haşmet): Buhârâ Hanı Emîr Muzaffer Han'ın oğlu Muhammed Sâdik Han Haşmet tarafından yazılmıştır. Tezkirede Orta Asya, İran, Afganistan ve Hindistan'da XIX. yüzyıl sonlarında yazılmış olup bu dönemde yaşamış olan 173 şair hakkında bilgiler ve şiirlerinden örnekler vermektedir. Eser iki cilt olarak kaleme alınmış olup birinci ciltte seksen beş ve ikinci ciltte seksen sekiz şaire yer almaktadır. Müellif, Şemseddîn Şâhin gibi o dönemde yaşayan şairleri de tezkiresine almış, edebi miraslardan istifade etmiş ve örnekler vermiştir. Muhammed Sâdik Han Haşmet kitabını yazarken çalışmamızın esas konusu olan *Tuhfetü'l-Âhbâb Fî Tezkireti'l-Âshâb*'dan da faydalanmıştır. Tezkirenin el yazma nüshasının birinci cildi 2728, ikinci cildi ise 61 kayıt numarası ile Özbekistan Cumhuriyeti İlimler Akademisi Doğu El yazmaları Bölümü Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. (Enûşe, 282)

3. Efelü't-Tezkâr Fî Zikrû's-Şu'ara ve's-Şiar (Tezkire-i Efel): Efel-i Mahdûm Pîrmestî Buhârî tarafından, müellifin çağdaşı olan yazarlar için Buhârâ Hanı Emîr Abdülehad'ın isteği üzerine 1904 [1322 h.] yılında kaleme alınmış olup 1908 [1326 h.] yılında Buhârâ'da basılmıştır. Tezkirede hicri on dördüncü yüzyıl yani miladi XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılda yaşamış olan yüz otuz adet şair ele alınmıştır. Eser 1908 [1326 h.] yılında taş baskı olarak yayınlanmıştır.

Müellif tezkiresinde on beş adet şairin bilgilerini çalışmamızın esas konusunu teşkil eden *Tuhfetü'l-Âhbâb Fî Tezkireti'l-Âshâb*'dan almıştır. Kitabın sonunda ise Ahmed Dâniş, Şâhin, Afrin, Ahkar ve diğer bazı şairler hakkında ise kendisi bilgiler vermiş ve *Tuhfetü'l-Âhbâb Fî Tezkireti'l-Âshâb*'ın aksine tezkiresine uzun ve tafsilatlı bir mukaddime ile başlamıştır.

Efelü't-Tezkâr Fî Zikrû's-Şu'ara ve's-Şiar ve *Tuhfetü'l-Âhbâb Fî Tezkireti'l-Âshâb* Orta Asya'da XIX ve XX. yüzyılda yazılmış olan tezkirelerin içinde oldukça önemli olup, bu coğrafyada yazılmış olan edebiyat tarihi kitaplarının temelini oluşturmaktadır. Sadreddîn A'ynî Semerkandî "*Numûne-i Edebiyat-ı Tacik*" adlı eserinde yirmi üç şair için bu eserden faydalanmıştır. (Enûşe, 115)

4. Tezkiretü's-Şu'ara-yi Müteahhirin-i Buhârâ (Tezkire-i A'bdî): A'bdî Buhârî tarafından 1904 yılında yazılmıştır. Eserde Buhârâ, İran ve Afganistan coğrafyalarından 118 şairden bahsedilmektedir. Tezkire bir önsöz, üç bölüm ve yirmi sekiz bap olarak düzenlenmiştir. Müellif eserin birinci bölümünde üzerinde araştırmalar yaparak bilgi sahibi olduğu şairleri, ikinci bölümde seyitler, âlimleri konu edinmiştir. Tezkirenin üçüncü bölümünde ise Ahmed Dâniş, Sevdâ, Vâzih, ve diğer bazı önemli şairler hakkında oldukça değerli bilgiler vermiştir. *Tezkire-i A'bdî* adıyla bilinen bu kitap 1983 yılında Duşanbe'de basılmıştır. (Enûşe, 283)

5. Tezkiretü's-Şu'arayı Muhterem: Müellifi Hâc Kâzî Şerafeddîn oğlu Nimetullah Muhterem Buhârî'dir. Müellifin doğum tarihi bilinmemekte olup gençliğinde eğitim amacı ile Buhârâ'ya gelmiş ve iyi bir eğitim görmüştür. Buhârâ Hanı Emîr Âlim Han zamanında Yekke Bâğ vilayetinin kadılığı görevinde bulunmuş olan müellif Hâc sebebi ile Hicaz'a gitmiştir. Bu seyahati esnasında pek çok âlim ve ediple görüşüp tanışmıştır. 1917 devriminden sonra bir yanlış anlaşılardan dolayı 1920 yılında Divan-ı Harp tarafından öldürülmüştür. (Ma'ânî, 339-330) Ancak Hasan Enûşe müellifin öldüğü yılı hicri 1238 olarak vermiştir. (Enûşe, 277) Ahmet Gülçin Ma'ânî ise müellif ile ilgili bölümün başında ölüm yılı olarak 1238 H. tarihini verirken, bölümün sonunda müellifin 1920 yılında öldürüldüğünü ifade etmektedir. (Ma'ânî, 339-330) Ancak 1238

hicri yılının yanlışlıkla yazılmış olması gerekmektedir. Çünkü 1238 hicri yılı miladi olarak 1822 yılına denk gelmektedir. Doğrusu miladi 1920 yılında denk gelen hicri 1338 yılı olmalıdır.

Nimetullah Muhterem Buhârî önceleri “Nazik” mahlasını kullanırken Buhârâ Hanı Emîr Abdulehad Han’ın hizmetine girince mahlasını “Muhterem” olarak değiştirmiştir. Sadreddîn A’ynî Semerkandî Muhterem hakkında, “*Numûne-i Edebiyat-ı Tacik*” adlı kitabında:

“Nimetullah Muhterem Buhârî, Farsçanın yanında Arapça ve Türkçeyi çok iyi derecede bilmekteydi. Özellikle Arap edebiyatının eski ve yeni dönemlerinde yazılmış olan şiirleri üzerinde uzman olup Arapça şiirler yazardı. Şiirlerinin toplamı 5000 beytin üstünde olup kitabının ismi Redifü’l-Eşa’r’dır.” demektedir.

Nimetullah Muhterem Buhârî, *Tezkire-i Muhterem* olarak bilinen eserini 1908 yılında Buhârâ Hanı Emîr Abdulehad’ın isteği üzerine yazmıştır. Ancak Bu tarih Enûşe tarafından 1903-1904 (Enûşe, 288), Ma’ânî tarafından 1908 olarak verilmektedir. (Ma’ânî, 339-330) Eser iki bölümden oluşmakta olup Arap harflerine göre alfabetik olarak düzenlene eserde Buhârâ ve çevresinden müellifle ile çağdaş olan şairler ele alınmıştır. *Tezkire-i Muhterem*, Asğar Canfedâ’nın tashih ve mukaddimesi ile birlikte 1975 yılında Duşanbe’de Kiril harfleriyle basılmıştır. Sadreddîn A’ynî Semerkandî “*Numûne-i Edebiyat-ı Tacik*” adlı eserinde bu tezkireden faydalanarak alıntılar yapmıştır.

Müellifin Mevlevî Muhammed Şerîf Hüseyinî Ulvi’yi anlattığı “*Tuhfe-i Şerîfe*” adlı bir mesnevisi vardır. 1905 yılında yazmış olduğu bu mesnevinin el yazma nüshası Özbekistan Bilimler Akademisi Doğu Bilimleri Bölümünde 2961 kayıt numarası ile bulunmaktadır. (Enûşe, 291)

6. *Tezkire-i Manzûme (Tezkâr-ı Eşa’r)*: Şerîfcan Mahtûm Sadr-i Ziyâ tarafından yazılmıştır. Mahlası Ziyâ olup genellikle Mîrzâ Muhammed Şerîf olarak tanınmaktadır. 27 Ocak 1866 [27 Ramazan 1283 h.] tarihinde Buhârâ’da dünyaya gelmiştir. Müellifin babası Abdüşşükûr meşhur müderrislerden olup ömrünün son zamanlarında Kazı-ı Kelan-ı Buhârâ-yı Şerif [Buhârâ Büyük Kadısı] olarak görev yapmıştır. Müellifin babası aynı zamanda şair olup Şî’r-Ayet mahlası ile şiirler yazmıştır. (Enûşe, 583)

Sadr-i Ziyâ gençliğinde çok iyi bir eğitim almıştır. Eğitimini tamamladıktan sonra Buhârâ Hanlığı’na bağlı vilayet ve şehirlerde kadılık görevinde bulunmuş ve 1917 yılında Buhârâ Büyük Kadısı olmuştur. Ancak bu görevi uzun sürmemiş beş ay sonra görevinden azledilmiştir. (Sadr-i Ziyâ, 1-5)

Sadr-i Ziyâ gençlik yıllarından başlamak üzere her hafta üç defa toplanan şair ve ediplerin sohbet meclislerine katılmış ve daha sonra bu sohbet grubu ile “Cedidciler” hareketinin kurucuları arasında yer almıştır. (Enûşe, 583)

1917 devriminden sonra bir müddet zindanda kalmış, daha sonra ise serbest bırakılmıştır. 1932 yılında tekrar hapsedilen Sadr-i Ziyâ dayanılmaz işkenceler görmüş, burada hastalanarak 1932 [1351 h.] yılının sonlarında vefat etmiştir.

Sadr-i Ziyâ tezkiresini manzum olarak kaleme alarak ve XIX ve XX. yüzyılda Orta Asya’da yaşamış veya unutulmuş olan yüz yetmiş beş adet şaire yer vermiştir. Bu şairlerden kırk dokuz tanesi için daha önce yazılmış olan tezkirelerden faydalanmıştır. Bu şairler için tezkireye alınmış olan şiirler Hâcîm olarak 1444 beyittir. Diğer şairler için ise eserde 1616 beyit yer almaktadır. (Enûşe, 575)

A’bdî ve Muhterem tezkireleri Buhârâ Hanı Emîr Abdulehad Han’ın isteği ve fermanı üzerine resmi ağızla kaleme alınmış olan ve o dönem ki idarenin resmi görüşlerine yakın şairlere daha çok yer verilmiş bu yönü ile taraflı tezkirelerdir. Sadr-i Ziyâ’nın bu eserini *A’bdî ve Muhterem* tezkirelerine bir yönü ile tepki olarak kaleme almış ve o dönemde muhalif olan şairlerle şiirlerine daha fazla yer vermiştir. Bu sebepten dolayı Resûl Hadizâde: “Tezkire yazarlarından hiç kimse böyle bir şeye cesaret edememiştir.” demiştir.

Eserin ilk el yazma nüshası 1917 İhtilalinden sonra Buhârâ'da çıkan olaylarda müellifin gözleri önünde yakılmış, müellif bu eseri 1920 yılında tekrar telif etmek zorunda kalmıştır. Dolayısı ile bu eser bu yönüyle de ayrı bir öneme sahiptir. (Enûşe, 575)

Tezkirede yer alan Ahmed Dâniş, Müfti Kirâm, Sadr-i Sarîr, Dilkeş, Gülşeni, Muhterem, Lütfi, Nazmî ve diğer bazı şairler o dönemde sosyal ve edebi alanda etkisi olan şairlerden bazılarıdır. (Enûşe, 575)

Bu kitap Sadreddîn A'ynî Semerkandî'nin "*Numûne-i Edebiyat-ı Tacik*" adlı eseri için istifade ettiği en önemli kaynaklardan birisidir. *Tezkire-i Manzûme Sadr-i Ziyâ*'nın en önemli eseri olup, *Tezkire-i Eşa'r* adıyla Muhammedcan Şükûrî Buhârî'nin gayretleri ve Sehâbeddîn Sâdık'ın tashihiyle 2001 yılında Tahran'da basılmıştır. (Sadr-i Ziyâ, 1-5)

7. Tuhfetü'l-Âhbâb Fî Tezkireti'l-Âshâb: 1871 yılında yazılmış olan bu tezkire, Orta Asya coğrafyasında yazılan tezkireler arasında en önemlilerden birisidir. Bu tezkire "*Tezkire-i Kârî Rahmetullah Vâzih*" olarak da bilinmektedir. (Enûşe, 277-28) Tezkirenin yazıldığı tarih konusunda görüş ayrılıkları vardır. Enûşe tezkirenin yazıldığı tarihi 1282H. (1865 m.), Ma'ânî ise 1288 H., Canfedâ ise 1871 yılı olarak verir. Her ne kadar Kârî Rahmetullah Vâzih tezkireyi ne zaman yazdığını belirtmemiş olsa da tezkirede geçen "Elhamdulillah ki bu yüz yirmi iki (122) yıl içinde ki Turan zemininin gelini ki Manğitiyye padişahlarının kontrolü altına girmiştir. (الحمد لله درین مدت (یک صد و بیست و دو سال که ، عروس مملکت توران زمین در عقد تصرف سلاطین منغیتیه درآمدہ)" ifadesi eserin 1871 yılında yazıldığını göstermekte ve Enûşe'nin vermiş olduğu 1865 tarihinin yanlış olduğunu ortaya çıkartmaktadır.

Hasan Enûşe tezkirede yer alan şairler hakkında: "Müellif bu tezkirede çoğunluğu Buhârâ ve çevresinden olmak üzere 148 adet şairi tanıtmış ve şiirlerinden örnekler vermiştir. Ancak tezkirede Buhârâ'nın yanında; Semerkand, Ora-tepe, Hocend, Hisar, Karategin, Kette Korğan, Hokand şehirlerinin, bunların yanında ise 2 tane Afganistan, 6 tane İran, 3 tane Hindistan, 1 tane Osmanlı (Türkiye) şairi yer almaktadır. (Enûşe, 277)" Demektedir. Ancak, Hasan Enûşe'nin vermiş olduğu yer ve sayıların hatalı olduğu yapmış olduğumuz araştırmalar neticesinde tespit edilmiştir.

Tezkire üzerinde yapmış olduğumuz tasnif ve sayıma göre tezkirede yer alan şairlerin:

- i. 73 tanesi Buhârâ şehri ve Buhârâ şehrinin ilçeleri, kasabaları konumunda olan Cûybâr vb. yakın bölgelerden,
- ii. 26 tanesi ise o zamanki Buhârâ Hanlığı sınırları içindeki Semerkand, Hisar, Ora-tepe, Ürgüt, Baysun, Hâtlân, Hurm, Karategin, Kette Korğan, Şehr-i Sebz ve Urmetin vilayetlerinden,
- iii. 18 tanesi Hokand Hanlığı'ndan,
- iv. 16 tanesi Afganistan'dan,
- v. 7 tanesi İran'dan,
- vi. 4 tanesi günümüzde Türkmenistan'ın Mari vilayeti sınırları içinde kalan ve o dönemde Türkmenler, İranlılar ve Orta Asya Hanlıkları arasında sık sık el değiştirmiş olan Merv'den,
- vii. 3 tanesi o dönem İngiltere idaresi altında bulunan Hindistan'dan,
- viii. 1 şair ise Keşmir'dendir.

Enûşe'nin Türkiyeli olarak kabul ettiği şair ise Şîrîn mahlaslı Mollâ Şerîf Mahdûm olup, aslen Belh yani Afganistanlıdır. Bu şair daha sonra ise Osmanlı Devleti'nde yani Türkiye'de yaşamaya başlamıştır.

Tuhfetü'l-Âhbâb Fî Tezkireti'l-Âshâb, XIX. ve XX. yüzyıl Orta Asya (Buhârâ Hanlığı ve Özbekistan) edebiyatının en önemli kişilerinden birisi olan Sadreddîn A'ynî Semerkandî "*Numûne-i Edebiyat-ı Tacik*" adlı meşhur kitabının kayık eseri olmuş tam 43 şair için bu kitaptan faydalanmıştır. (Ma'ânî, 1983:102)

Sadreddîn A'ynî Semerkandî bu tezkire için: "Kârî Rahmetullah, Fars edebiyatında, kendi zamanının en itibarlılarından, Arap edebiyatında ve Mâverâü'n-nehir'de çağdaşları arasında öne çıkmakta olup, aynı zamanda, matematik ve tıp alanında da söz sahibidir." Demektedir. (Enûşe, 957).

Ahmed Gûlçîn Ma'ânî ise bu konuda: “Tefsir, hadis, tarih ve insanların duygularının ve hallerinin tercümanlığında uzmandır.” (Ma'ânî, 103) Demektedir.

Şâh Abdullah Bedehşî ise: “Buhârâ'nın kıymetli şair ve bilinen bir edibi olan Vâzih'in, *Tuhfetü'l-Âhbâb* adlı eseri, iyi bilinen tezkirelerden birisidir ki bu kitapta Fars dilinde eser vermiş olan geçmişteki ve günümüzdeki edip ve fazılların hallerini şerh etmekte olup, inkılâptan önce taş baskı yöntemi ile Taşkent'te basılmıştır. Halen geçerliliğini korumaktadır.” Demektedir. (Ma'ânî, 102)

Tuhfetü'l-Âhbâb Fî Tezkireti'l-Âshâb'ı 1914 [1332 h.] yılında Taşkent'te taş baskı olarak yayımlayan Mîrzâ Selîm Bek Selîmî ise bu tezkirenin önemi hakkında şöyle demektedir: “1332 [1914 m.] yılında Şehr-i Sebz valisi Mîr İnâk beni davet etti. Orada bu kitabın çok ünlü olduğunu gördüm. Diğer tezkirelerinden daha güzel olup bir eksikliği yoktur.” demektedir. (Canfedâ, iii)

Tuhfetü'l-Âhbâb Fî Tezkireti'l-Âshâb'ın bilinen 15 nüshası, dünyada çeşitli enstitülerde bulunmaktadır. Bunlardan 10 nüsha, Özbekistan Cumhuriyeti İlimler Akademisi Doğu El yazmaları Bölümü Kütüphanesi'nde, 2 tanesi St. Petersburg El yazma Eserler Bölümü'nde ve 3 tanesi Tacikistan Cumhuriyeti Doğu Bilimleri Akademisi El yazması Eserler Enstitüsü'nde muhafaza edilmektedir. (Canfedâ, iv)

Tuhfetü'l-Âhbâb Fî Tezkireti'l-Âshâb'da 148 adet şair, şiirleri ile birlikte tanıtılmış olup, bunlardan 18 tanesinin Türkçe şiirler yazdığı 4 tanesinin ise Türkçe divanını bitirdiği belirtilmiştir. Bu tezkirenin Özbekistan, Tacikistan ve Rusya'nın değişik kütüphanelerinde on beş adet el yazma nüshası bulunmaktadır. Mîrzâ Selîm Bek Selîmî tarafından 1914 yılında Taşkent'te ve Asğar Canfedâ'nın hazırlamış olduğu tenkitli metin olarak 1977 yılında Duşanbe'de basılmıştır. Ancak Mîrzâ Selîm Bek Selîmî'nin yayınladığı 1914 baskısında birçok yanlışlık ve tahrifat göze çarpmaktadır. Örnek olarak 1977 baskısında 148 şair bulunurken, 1914 baskısında 135 şair yer almaktadır.

Tuhfetü'l-Âhbâb Fî Tezkireti'l-Âshâb Orta Asyada XIX. yüzyılda yazılmış olan yedi şair tezkiresinden birisi olup, bu tezkire üzerine on iki tane akademik çalışma yapılmıştır. (Akyüz, 2015; 121-124)

SONUÇ

Tarih boyunca bilim ve edebiyat merkezi olan Orta Asya'da kurulmuş olan en önemli devletlerden birisi olan Buhara Hanlığı'nda da edebi faaliyetler devam etmiş ve yüzlerce şair ve edip yetişmiştir. Doğal olarak bu şairleri ve eserlerini ele alınan birçok şair tezkiresi Buhara Hanlığı sınırları içinde kaleme alınmıştır.

XIX. yüzyıl başından XX. yüzyıl başına kadar olan dönemde Buhârâ Hanlığı'nda yedi adet şair tezkiresi yazılmıştır. Bu şair tezkireleri o dönemde yaşamış olan şairler hakkında önemli bilgilerle birlikte şiirlerinden de örnekler vermiştir. Bu yönüyle şair tezkireleri edebi yönleri yanında yazıldıkları dönemin sosyal ve kültürel hayatına dair eşsiz bilgiler sunmaktadır. Bu hanlık sınırları içinde yaşayan Türk, Tacik ve diğer milletlere mensup şairleri konu edinen bu tezkirelerin hepsi Farsça olarak yazılmıştır. Ancak tezkireler Farsça olarak yazılmış olsa da ihtiva konu edindikleri Türk şairleri yönüyle de Türk edebiyatı için vazgeçilmez bilgi kaynakları konumundadırlar.

Bu çalışmamızda ülkemizde üzerinde çok fazla çalışma yapılmamış olan XIX. yüzyıl başından XX. yüzyıl başına kadar olan dönemde Buhârâ Hanlığı'nda yazılan şair tezkireleri ele alınarak haklarında bilgiler verilerek araştırmacıların ilgisine sunulmuştur.

Kaynaklar:

1- Akyüz Murat, *Kârî Rahmetullah Vâzih'in "Tuhfetü'l-Âhbâb fî Tezkireti'l-Âshâb" Adlı Tezkire-i Şu'arası'nın Tercümesi Ve Tahlili (Giriş, İnceleme, Metin, Çeviri, Dizin)*, Fatih Ün. SBE. ÇTL Yayınlanmamış Doktora Tezi. -İstanbul, 2015.

2- Canfeda Asğar, *Tuhfetü'l-Âhbâb Fî Tezkireti'l-Âshâb Vazih Kârî Rahmetullah (Buhârî)*,

(Yayına hazırlayan Asğar Canfedâ), Akademi-yi Ulum-u R.S.S. Tacikistan İntişarat-ı Şarksinasi. - Duşanbe, 1977.

3- Enuşe Hasan, *Daneeshname-i Edeb-i Farsi -An Encyclopedia of Persian Literature-(8 Cilt)*, Sazman Çap ve İntişarat. -Tahran, 2001.

4- Ma'ânî Ahmad Gülçin, *Târîh-i Tezkireha-yî Fârsî*, Kitabhane-yi Senayi. -Tahran, 1984.

5- Sadr-i ziya Şerifcan Mahdum, *Tezkar-i Eşar (Şerh-i Hal-i Berhi ez Şairân-ı Mu'âsır-ı Tacikistan ve Numûnehâ-yi ez Şiiran) Tashih: Sehabeddin Sâdık Yayına Hazırlayan: Muhammedcan Şükûrî Buhârî*, Çaphane-i İntişarat-ı Süruş Litografî. -Tahran, 2001.

6- Sel Bünyamin, *Hokand Hanlığı (1710-1876)* Fırat Üniversitesi S.B.E. Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. -Elazığ, 2011.